

Teologisen keskustelun rajat ja mahdollisuudet 2020-luvun Suomessa

ROSA HUOTARI

Teologian ja uskonnotutkimuksen päivät järjestettiin historiassaan toista kertaa keväisessä Helsingissä 18.–20.5.2022. Päivien teemat liittyivät uskontoon ja vapauteen, sillä vuonna 2022 tuli kuluneeksi sata vuotta Suomen uskonnonvapauslain hyväksymisestä. Kolmepäiväiseen konferenssiin osallistui yhteensä noin 370 osanottajaa ja yli 200 puhujaa eri maista. Pääpuheenvuorot pitivät professori Myriam Hunter-Henin (London's Global University), professori Elizabeth Shakman Hurd (Northwest University, IL) sekä professori Ilkka Huhta (Itä-Suomen yliopisto). Konferenssin puheenjohtajana toimi professori Titus Hjelm (Helsingin yliopisto) ja käytännön asioista vastasi konferenssis sihteeri Katri Malmi.

Teologinen Aikakauskirja (TA) järjesti konferenssin ensimmäisessä sessiossa kutsuvieraspaneelin aiheesta ”Teologisen keskustelun rajat ja mahdollisuudet 2020-luvun Suomessa”. Panelisteiksi oli kutsuttu Tuomas Forsberg (Helsingin yliopiston Tutkijakollegiumin johtaja sekä Tampereen yliopiston kansainvälisen politiikan professori), Jaana Hallamaa (sosiaalietiikan professori, Helsingin yliopisto), Jyri Komulainen (johtava asiantuntija, Kirkon tutkimuskeskus), sekä Outi Lehtipuu (Uuden testamentin eksegeetiikan yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto). Kes-

kustelua johti ja kysymyksiä esitti Ritva Palmén (akatematutkija, Helsingin yliopisto).

Panelisteja oli pyydetty etukäteen pohtimaan, mitkä ovat yhtäältä teologisen keskustelun mahdollisuudet sekä toisaalta rajat nyt ja tulevaisuudessa. Puheenjohtaja Palmén esitti alkuun joukon tarkentavia kysymyksiä, kuten mitkä teologiaan ja uskonnotutkimukseen liittyvät aiheet ovat olleet erityisen ajankohtaisia ihmis- ja yhteiskuntatieteissä viime aikoina, ja mitkä teemat ovat kenties jääneet vähemmälle huomiolle. Palmén kysyi, onko jokin viime aikoina teologiaan ja uskonnotutkimukseen liittyvä teema yllättänyt tai järkyttänyt. Ludvig Wittgensteinin sanoihin viitaten hän haastoi panelisteja pohtimaan, pitääkö paikkansa että ”siitä mistä ei voi puhua, täytyy vaieta”. Sen lisäksi panelisteilta vielä kysyttiin, mikä on teologisen julkaisemisen merkitys nykypäivän Suomessa.

Keskustelun alkajaisiksi Koneen säätiön rahoittamassa suomalaisen korruption vastaisessa tutkimushankkeessa tutkijana toimiva Jaana Hallamaa totesi, että vaikka Suomi on tilastojen valossa maailman vähiten korruptoitunein maa, se ei silti tarkoita, etteikö Suomessa ja myös teologisessa tutkimuksessakin olisi korruptiota. Korruption aste ja ilmeneminen riippuvatkin

siitä, kuinka korruptio määritellään. Hallamaan mukaan ytimekkäimmillään korruptio voi tarkoittaa ”minkä tahansa resurssin käyttämistä mihin tahansa muuhun kuin sen perustehtävään”. Tämä sai muutkin panelistit pohtimaan korruptiota esimerkiksi oman työnsä kautta. Outi Lehtipuu mietti, miten tutkijoidenkin tulisi kyetä taiteilemaan jatkuvien verkostoitumis-, vuorovaikutus-, ja tehokkuuspaineiden välimaastossa omassa työssään. Mikä (kaikki) todella lasketaan ”perustehtäväksi” yliopistotyön arjessa? Jyri Komulaisen mukaan korruptiota on nähtävissä myös evankelis-luterilaisessa kirkossa ja sen historiassa, jossa ”kirkko ei ole aina edistänyt sitä, mitä sen olisi pitänyt”. Heikkojen puolustamisen sijaan kirkko on pönkittänyt eliitin valtaa ja siten ylläpitänyt vahingollisia valtarakenteita. Kirkollinen korruptio ei rajoitu vain Suomeen, vaan se on tunnistettu ongelmaksi globaalistikin.

Omassa puheenvuorossaan Jyri Komulainen pohti kontekstuaalisen teologian määritelmää ja sen vastaanottoa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Komulainen totesi, että lopulta kaikki, myös suomalainen tai luterilainen teologia on kontekstuaalista, vaikei sitä aina sellaiseksi osata tai haluta ajatella. Käsitteenä kontekstuaalinen teologia viittaa teologian tekemisen tapaan, joka pyrkii aktiivisesti tunnistamaan ja purkamaan haitallisia ja sortavia valtarakenteita. Suomessa kontekstuaaliseen teologiaan on suhtauduttu kahtalaisesti. Yhtäältä se on nähty oikeutetuksi teologiseksi malliksi globaalissa etelässä, toisaalta sen tekemiseen tai tarpeeseen Suomessa on suhtauduttu nuivemmin. Komulaisen mukaan elämme kuitenkin uudenlaisen paradigman aikaa, joka kiinnittää huomiota valtapolitiikan merkitykseen myös osana teologiaa ja sen tekemistä kaikkialla. Siksi kontekstuaalisen teologian kysymyksiä ei voida ohittaa Suomessakaan.

Kolmannessa puheenvuorossa Tuomas Forsberg tarttui teologian ja politiikan suhteeseen, jota voidaan hänen mukaansa tarkastella joko filosofisena tai yhteiskunnallisena kysymyksenä. Filosofinen lähestymistapa (niin kutsuttu politiikan teologia) korostaa sekulaariksi muuttuneiden käsitteiden, kuten anteeksiannon teologisia juuria ja perusteita. Forsbergin mukaan on tärkeää

tuntea poliittisen keskustelun filosofiset taustat, jotta pystyy ymmärtämään poliittista nykyjärjestelmää ja päätöksentekoa. Toinen yhteiskunnallisempi lähestymistapa korostaa teologisia ja uskonnollisia liikkeitä poliittisina toimijoina. Tällä tutkimusalueella painopiste on Forsbergin mukaan siirtynyt viime vuosina Latalalaisen Amerikan vapautuksen teologioista Pohjois-Amerikan evankelikaalisen liikkeen tutkimiseen, ja aivan viimeisimpänä huomiota on saavuttanut Venäjän uskonnollispoliittinen nationalismi ja ortodoksisen kirkon asema niin venäläisessä kuin kansainvälisessäkin politiikassa.

Viimeisessä puheenvuorossa *Teologisen Aikakauskirjan* päätoimittaja Outi Lehtipuu analysoi teologiasta ja uskonnotutkimuksesta käytyä keskustelua historiasta nykypäivään. Lehtipuun mukaan on selvää, että keskustelu on muuttunut paitsi tempoltaan myös sävyiltään kuluneiden vuosikymmenten aikana. Siinä missä 1980–1990-luvulla teologista keskustelua käytiin usein juuri *Teologisen Aikakauskirjan* sivuilla, on keskustelu tällä vuosituohannella siirtynyt vahvasti verkkoon, jossa tempo on nopeampaa mutta asioita käsitellään usein myös pintapuolisemmin. Lehtipuu myös arvioi, että keskustelun sävy on muuttunut viime vuosituohannen kärkeivistä ja hyökkääivistäkin kannanotoista aiempaa hienotunteisemmaksi uudella vuosituohannella.

Lehtipuun mukaan *Teologisen Aikakauskirjan* kirjoittajakunnassa on nähtävissä niin ikään sukupolvenvaihdos. Vielä viime vuosituohannella *Teologisessa Aikakauskirjassa* julkaisivat lähinnä alan professorit, mutta nykypäivän kirjoittajissa on mukana myös väitöskirjatutkijoita, joista yhä useammat kirjoittavat myös artikkeleita. Artikkelit ovat aiempaa useammin poikkitieteellisiä, vaikkakin suurin osa artikkeleista edustaa yhä systemaattista teologiaa tai uskontotiedettä. Kirjoituksia tulee nykyään laajasti Suomen eri yliopistoista ja muista tutkimusyksiköistä. Helsingin yliopiston lisäksi tekstejä on tullut erityisesti Åbo Akademista ja Itä-Suomen yliopistosta.

Lopuksi Lehtipuu totesi, että *Teologisessa Aikakauskirjassa* viime aikoina julkaistut artikkelit voivat ajankohtaisuutensa ja yhteiskunnallisuutensa puolesta kiinnostaa hyvinkin myös laajempaa

yleisöä kuin ainoastaan teologian ja uskonnon tutkijoita. Esimerkiksi vuonna 2022 julkaistu Teemu Pauhan ja Tuomas Martikaisen artikkeli¹ maahanmuuttajien uskonnollisista taustoista paljastaa, että toisin kuin stereotyyppisesti saatetaan ajatella, arviolta jopa 40% Suomeen tulevista maahanmuuttajista on kristittyjä. Helena Kuparin artikkeli² vuodelta 2021 sen sijaan tarjoaa arvokasta tietoa siitä, kuinka ortodoksisessa kirkossa suhtaudutaan aikuisena kirkkoon liittyneisiin henkilöihin.

Aloituspuheenvuorojen jälkeen keskustelua käytiin muun muassa kirkollisen ja akateemisen teologian suhteesta. Sen sijaan että teologia olisi vapauttavaa ja moniäänistä – tai emansipatorista, kuten Komulainen asian kiteytti – käydään teologista keskustelua usein suljetuin ovin ja auktoriteetilähtöisesti, jolloin esimerkiksi akateemisen ja kirkollisen teologian välinen suhde saattaa jäädä löyhäksi, jopa ambivalentiksi. Hallamaa nosti tästä esimerkiksi piispojen julkaisun ”Tieteiden lahja”³ vuodelta 2019, jossa kirkko hänen mukaansa antautui keskusteluun kyllä luonnontieteiden kanssa, mutta sivuutti akateemisen teologian. Teologinen varovaisuus ilmenee myös siinä, kuinka kirkossa on suhtauduttu Venäjän ortodoksisen kirkkoon ja ekumeenisten suhteiden varjeluun. Kun Venäjä hyökkäsi Ukrainaan ortodoksisen kirkkonsa johdon tuella, ei Suomessa heti pystytty tai uskallettu tuomita Venäjän ortodoksista kirkkoa. Komulainen totesi, että ekumeeninen toimintaympäristö muuttui samalla kun turvallisuusympäristökin; edellytyksiä ekumenialle suhteessa Venäjän ortodoksisen kirkkoon ei nykytilanteessa yksinkertaisesti ole.

Loppua kohden Forsberg haastoi muita panelisteja keskustelemaan siitä, kuinka Raamattua käytetään ja tulkitaan julkisessa tilassa. Hallamaa tarttui tähän viittaamalla omaan kirjoitukseensa,⁴ jossa hän analysoi Päivi Räsäsen puheita ”poliittis-uskonnollisena performansina”. Hallamaan mukaan on ongelmallista, että kirkossa on yhä läsnä vaikenemisen kulttuuri, jossa kukaan ei uskalla ottaa kantaa suuntaan tai toiseen. Useampikin panelisti totesi, että suomalainen virkateologia vaikuttaa olevan kirkkopoliitiikan kahleissa. Myös suomalaiselle kulttuurille

ominainen, osin historiastakin nouseva auktoriteettiusko voi estää tai hidastaa teologisten mielipiteiden ja dialogin mahdollisuuksia yhä 2020-luvulla. Vaikuttaa siis siltä, että Palménin johdantosanat pitävät ainakin osin paikkansa; Siitä mistä ei voida (tai uskalleta) puhua, tosiaan-kin vaietaan.

Keskustelu jatkui yleisökysymysten pohjalta, jolloin esiin nousivat muun muassa teologisen tutkimuksen tarpeellisuus, yhteiskunnallinen merkittävyys ja tieteenalan sisäinen pirstaloituneisuus. Siinä missä vielä viime vuosituonnilla pystyttiin keskustelemaan yhteisillä alustoilla teologian suunnasta ja painopisteistä, ei monikaan tutkija enää nykyisin tiedä mitä (kaikkea!) muuta tieteenalallamme parhaillaan tutkitaan. Teologia ja uskonnotutkimus ovat kyllä osoittaneet paikkansa yliopistossa ja validiteettinsa tieteiden kentällä, mutta samalla metodien kirjo ja tutkimuksen laaja-alaisuus ovat hajottaneet tieteenalan yhtenäisyyttä: Teologia kurkottaa yhä uusiin suuntiin, mutta teologien ja uskonnotutkijoiden saattaa olla vaikea pysyä kärryillä tutkimuksen nykytilasta ja kokonaiskuvasta. Haasteet eivät rajoitu vain akatemiaan, vaan myös muissa kuin tutkimus- ja opetustehtävissä työskentelevillä teologeilla voi olla kynnys ylläpitää omaa asiantuntemustaan ja perehtyä uusimpaan tieteelliseen tutkimukseen.

Keskustelun päätteeksi puheenjohtaja Palmén pyysi jokaista panelistia nostamaan esiin jonkin sellaisen aiheen, joka nykykeskustelussa on ”teologian sokea piste” ja josta tulisi keskustella enemmän. Hallamaa nosti ydinteemoiksi uskonnon, politiikan ja vallan sekä näiden yhteen kietoutumisen, Komulainen kolonialististen asenteiden purkamisen ja intersektionaalisen feminismin sekä vapautuksen teologioiden mahdollisuudet. Forsberg korosti kunnioittavan keskustelun pe-

1 Pauha & Martikainen 2022.

2 Kupari 2021.

3 Tieteiden lahja 2019.

4 Hallamaa 2019.

riatteen lisäksi myös tieteellisessä keskustelussa; sen sijaan, että ”seisottaisiin ringissä selät vastakkain”, tulisi keskustelua käydä avoimin kortein ja ihmiseltä ihmiselle, vaikka se onkin haasteellista monitahoisessa ja verkottuneessa maailmassa. Lopuksi Lehtipuu nosti esiin uskonnon roolin hahmottamisen oikeissa mittasuhteissaan – uskontoa ei tulisi aliarvioida, muttei toisaalta myöskään yliarvioida osana politiikkaa ja julkista päätöksentekoa. Tämä on tehtävä, jossa teologien asiantuntemuksella on annettavaa.

TM Rosa Huotari on teologian tohtorikoulutettava Helsingin yliopistossa.

- rosa.huotari@helsinki.fi

KIRJALLISUUS

- Hallamaa, Jaana (2019). Päivi Räsänen ja homot: ”On vaikea ymmärtää, millä tavalla yhtä ihmisryhmää halventavien väitteiden esittäminen on uskonnonharjoitusta”. Suomen kuvalehti 28.12.2019. Saatavilla: <https://suomenkuvalehti.fi/kotimaa/paivi-rasanen-homot-on-vaikea-ymmartaa-yhta-ihmisryhmaa-halventavien-vaitteiden-esittaminen-uskonnonharjoitusta/> (luettu 1.8.2022).
- Kupari, Helena (2021). Käännyttämisestä seurakuntalaisiksi: Retorinen analyysi kirkkoon liittyneiden asemaa käsittelevistä kirjoituksista kahdessa ortodoksilehdessä. *Teologinen Aikakauskirja* 126:3, 194–213.
- Pauha, Teemu & Tuomas Martikainen (2022). Arvio maahanmuuttotaustaisen väestön uskonnollisesta jakaumasta Suomessa vuosina 1990–2019. *Teologinen Aikakauskirja* 127:1, 3–23.
- Tieteiden lahja: Piispojen puheenvuoro tieteiden arvosta ja tehtävästä Jumalan luomakunnassa* (2019). Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 84. Helsinki: Kirkkohallitus.